

БЕРТ ГУРТУЕВ

ТАУЛА ЧАКЪЫРАДЫЛА

НАЗМУЛА
ЖЫРЛА
ПОЭМАЛА

«ЭЛЬБРУС» КИТАП БАСМА
НАЛЬЧИК • 1974

НАЗМУЛА

ТАУЛА ЧАКЪЫРАДЫЛА

Акъ чепкенли малкъар таула
Турадыла, нартлача,
Тау ныгъышда тынч олтуруп,
Ушакъ этген къартлача.

Туманладан, булутладан
Бийик тутуп башларын,
Чакъыралла Малкъар таула
Ийнангылы жашларын.

Таза, салкъын аязларын
Келечиге иелле,
Таугъа, мамыр къонакъ болуп,
Келиринги сюелле.

Кенгиге жая къулачларын,
Чомарт, кенг къоюнларын,
Хазырлайла келиринге
Нарт сынау оюнларын.

Ма, кисейча, акъ къабыргъа —
Юсюнде жашла, къызла;
Къар бурдумда аз эслене —
Лыжала баргъан ызла.

Учушхан батыр жигитле,
Тик энш учуп кетгенлей,
Ётедиле жанынг бла,
Къуш ауана ётгенлей.

Бирле, жыжым, гетмен алып,
Тизилип, сынжыр болуп,
Тырнакълайла тау бетине,
Бир тюз, бир къынгыр болуп.

Таугъа чыгъа — акъ адамла,
Кёкде уча — къара къуш.
Тау этекде жаз болса да,
Тау тёппеде — сууукъ къыш.

Малкъар таула чучхурланы
Сызалла бийикледен.
Тау ыранла, тик аркъала —
Толу тау кийикледен.

Шырылдайла тау гарала,
Агъара, кёмюк эте,
Элпек бёрте, таш къызарта,
Суху черекге кете.

Курт юзюлюр, жер да тебер,
Желле да урадыла.
Таукел келлик батырланы
Таула чакъырадыла.

ЫРАЗЫ ЭТАЛСАМ ЭДИ ХАЛКЪЫМЫ

Жылла ётдюле, бир бирлерин къууа,
Тау черекни толкъунлары баргъанлай,
Бир иш бите, экинчиси да тууа,
Хар ким дайым ишлерге къадалгъанлай.

Сабийликден ишчи сатыргъа кирип,
Мен да жетген адам сунуп ёзюю,
Тыякъ алып, сюрюу ызындан жюрюп,
Умутлу къаратып халкъгъа кёзюю,

Башлагъан эдим жашаууму жолун,
Лтадан, анадан да ёксюз къалып.
Шукур болсун — халкъым тутдурду къолун,
Мени кесине эмчек жашха алып.

Халкъны жылы къолуну себебинден
Буюккъгъан бармакъларым тюзелдиле.
Къутулдум къара азапны кебинден,
Манга таукел атлар кюнле келдиле.

Артха къалмай, алгъа озмай, ортада
Барып турдум жамауатны ичинде.
Мамыр иште, дагъы уруш отлада
Чыныгъып айландым кечеде, кюнде.

Къанлы душман чапханда къыралыма,
Солдат болуп, уруш отда сюелдим.
Ырахатлыкъ излемей ёз жаныма,
Халкъыма кертичи болгъанлай келдим.

Жашауну къыйын жылларын къыдырдым,
Бирде ёрлей, бирде, суймей, тигелей,
Ахшы умутну излегенлей турдум:
«Ахшы умутсуз а — жашау жокъду», — дей.

Туугъан жерими сейир табигъатын
Сюеме, халкъымы бетинден кёре,
Табигъатны тахлыкъ айбат сыфатын,
Къолдан келгенча, назмугъа кийире.

Мен ёлсем да, китапларым къалырла,
Къабырланы сын ташлары къалгъанлай.
Окъуучуларым аланы алырла
Къолларына, салам къагъыт алгъанлай.

Ким биледи, айтырламы атымы
Китап окъуучуларым, мудах къарап?
Унутуп къоярламы сыфатымы,
Халкъгъа файдасыз жашагъаннга санап?

Халкъ ючюн жумуш этерге антымы
Жашауда толтургъанымы кёрюрем,
Ыразы эталсам эди халкъымы,
Ёле туруп да къыйналмай ёлюрем.

МАЛҚЪАР ХАЛҚЪНЫ БИРИНЧИ ИЙНАРАЛЫ

Къуш къоркъмайды желледен, чынгылладан,
Къанат керип, желге къажар барады.
Къуш ёлсе да, ёталмай от жылладан,
Аны балалы уясы къалады.

Атанг Сафар жан берди халкъы ючюн,
Душманындан тилемей кечгинликни.
Биле эди ол келирин жарыкъ кюн,
Халкъгъа берирге бу тенг эркинликни.

Алма терегинден кетмейди кери,
Кетсе да, элтеди ол терек урлукъ.
Кертиди, алмадан алма битери,
Жемиш бере, къууанчха ёсюп турлукъ.

Ушатыр эдим мен сени кёплеге,
Алай барындан да энчи кёреме.
Тенг этер эдим сени тау тёппеге —
Анга сенден кем магъана береме.

Таш да неди? Ол да тынч ууалады,
Къадарны салтасы къаты ургъанлай.
Темир, дерем. Ол бюгюлюп къалады,
Мыдых ичинде бир кесек тургъанлай.

Заманны жаннган отуна, желине
Чыдаялдыңг, бюгюлмединг, сынмадыңг.
Батырланы сатырында кёрюне,
Алгъа бардыңг, тынчаймадыңг, тынмадыңг.

Совет халкъны ышангылы жашыса,
Жашауну тик жолларында сыналдыңг.
Тюзлюкню, адежликни къардашыса,
Жаугъа къажау согъушлада махталдыңг.

Халкъынга тюз ниетли жумуш эте,
Унутмайын Ленинни осуятын,
Жылдан жылгъа жангы къууанчха ёте,
Айтдыраса кесек Малкъарны атын.

Сенде жокъ уллу кёллюлюк, мёхеллик,
Жылынг, чынынг ауурлукъ этселе да.
Атмады сени кишилик, таукеллик,
Къыйын жолла къалайгъа элтселе да.

Жашына ыспас этеди къыралы,
Шеклик жокъду, аны туура кёребиз.
«Малкъар халкъны биринчи ийнаралы»,—
Деп, Хаким, атынгы кёп эскеребиз.

МЕН ЭШТЕМЕ СУЛЕЙМАНЫ АУАЗЫН

Булбул кыуш, кыанатларын кенгге керип,
Таукел учуп, узакъ жолгъа барады.
Уясындан чынгыл кёкге узайып,
Бийикледе жангы жолун салады.

Кюн тыякъла кыалын тие, жылыта,
Кердирелле кенг кыанатларын аны.
Ташайса да бир арада булутха,
Эшиледи кёкде учуп баргъаны.

Дагъы кёрдюм аны жерге кыоннганын,
Дурус кёрдюм жарыкъ жайгъан нюр бетин.
Мен билдим ол нарт Сулейман болгъанын —
Дагъыстан халкыны айтхылыкъ поэтин.

Кыардашлыкъны, дослукъну сыйлы кёре,
Ёрге кётюре Кыавказы намысын,
Халал жюрегини жылыуун бере,
Тизген эди халкыны сыйлау назмусун.

Поэт, кыобуп, акырын жырлагъанда,
Солуу алмай, шошайып тынгыладыкъ.
Тилин таза билмесек да, биз анда
Дослукъ магъана барны ангыладыкъ.

Оздула жылла, минчакъ санагъанлай,
Сулейманны жюрегимде элтеме.
Ауазына энтда къулакъ салгъанлай,
Тансыкълайма, толу хурмет этеме.

Ауазла эште дайым кюнюмде да,
Кѣп ашырдым заманны кышын, жазын,
Тау желде, чучхур гюрюлдеуюнде да
Мен эштеме Сулейманны ауазын.

Шарт эштеме Сулейманны ауазын!

ОН БЕШ БАТЫР

СССР-ни кьуралыууна
50. жыл болгъанына

Он беш батыр он беш жолну келдиле,
Келе келип, бир жолгъа тюзелдиле,
Саламлашып, бир бирге кьол бердиле,
Бир биринде халаллыкъны кёрдюле.

Он беш батыр хорлау жолда баралла,
Жылдан жылгъа аперимлик алалла,
Халкъларына оюлмазлыкъ къалалла,
Къарыусузну инжиуден къутхаралла.

Талмасынла батырланы атлары,
Дунья сейири болсу сыфатлары,
Бютюн кёп насып сынай мындан ары,
Элпек болсу сабийлери, къартлары!

Кюн да былагъа бютюн жарыкъ тийси,
Къызгъанмайын, элпек жылыуун ийси,
Битеу дунья быланы артыкъ суйсю,
Душман келгенни башы отда кюйсю!

Он беш батыр бир умутну этелле,
Биригну байракъны бирге элтелле,

Бир бирине болушургъа жетелле,
Ажашханны тюз жолгъа тюзетелле.

Он беш батыр бир юйюрге жашайла,
Ишлеп, кеси кыйынарын ашайла,
Жау келгенде, бирден согъуш башлайла,
Жау жыйынны шылдым этип ташлайла.

Жарым жюз жыл ол биригиу туугъанлы,
Ол биригиу бузулмайын тургъанлы,
Бу батырла бирге мекам кьургъанлы,
Оюмларын биригиге бургъанлы.

Чапмагъыз капиталны кыраллары!
Мамырлыкъды совет халкъны халлары,
Элпекди малы, мюлкю, сабанлары,
Жигерди, досду бары — адамлары.

Чеклерибиз болгъандыла къадама,
Тышындан кьоркьуу келмезча адамгъа,
Такъырлыкъны хорлап, чыкъдыкъ байдамгъа.
Къууанама халкъ къууанчха — байрамгъа!

1972

ЖАНГЫ КЪОШДА

Бурун жыяу кыдырыучу жолумда
Женгил машинагъа минип барама.
Кыбышмакъ тыякыны кысмай къолумда,
Къара рульну онга-солгъа бурама.

Анам гуулдай, секире барады,
Эт моторун кыыздырып, гур-гур эте,
Ишар агъачда дауурдан алады,
Къолдан къолгъа, сыртдан сыртха терк жете.

Жетдим тау жайлыкъда къошунбаш къошха,
Къош туююл ол—жарыкъ юй, «къош» десек да.
Салам бердим, къол бердим къартха, жашха.
Бир бирни терк сездик, аз сѣлешсек да.

Ау салмаса жүреклеге гокка сѣз,
Женгил жалгъаналла таза жүрекле.
Къара ауну уа терк эслер жютю кѣз.
Неге керек айбат сѣзле, тилекле?

Булутсуз кюн къар тауланы башлары
Къалай ачыкъ эселе да, ма алай
Жарыкъды шуѣх кѣзлери, къашлары,
Жүреклери да, китап бет ачханлай,

Мен кьонакь болгъан таулу малчыланы:
Сынаулу къартланы, чемер жашланы,
Ара мюлкде юлгюлю алчыланы,
Ёнгеленмез антлы кьарындашланы.

Сары дарий тартылды кюнбатышха,
Таракь тауладан салкьын жел урады.
Малгъа кьарап, жыйын жыйылды кьошха,
Кьошда радио селеше турады.

Агъач тапкалагъа кьат-кьат кьаланып
Турадыла аслам китап кьалаула,
Тышлары да, мелте кибик, кьаралып,
Баям, кеп окьулгъан болурла ала.

Сейирсинип, бардым китап кьалаугъа,
Бир-бир кьолгъа алама китапланы.
Асламы, алчы малчылагъа сауугъа
Болуп, ийнакьлап туралла аланы.

Машалла! Дагъыда кёрдюм алада
Ленинин томларындан бир кьауумун!
Ленинчи акь ниет жюрюй таулада,
Сынатады эркин жашау зауугъун.

Айтдым мен жангы кьошда кёргеними,
Окьуучум, оюм этип, тынгыласы,
Ары не жолну, кьалай келгеними,
Кесича суратлап, тюз ангыласы.

АНТЛЫ ҚЪАРЫНДАШЛА

Әсиме тюшелле уруш жыллары,
Мамырлыкъда не кѣп жыл ашырсам да.
Кѣз юсюмде туралла ала бары,
Айтыллыкъны айтмайын жашырсам да.

Сейир этген эдим уруш суратха.
Ол къалгъанды жүрегиме тюрелип.
Кѣнле сейирсинмейле аллай затха,
Кѣп тахлыкъланы кѣрюрге юренип...

Сабыр болду уруш отну жаныуу,
Хауа да ѳртен ийсден къырады.
Тохтагъанда атышыуну барыуу,
Ўзен шошлукъгъа бѣленип турады.

Жокъду кѣкде самолѣт гууулдауу.
Ракетала жарыталла тийрени.
Жокъду жерде да танкла дынгырдауу.
Кече жарыкъды. кѣрюрча хар нени.

Кюйген ѳзендеги терен окопла
Бир бирге къайырылышып жаталла.
Тамам танг жарый баргъанлайын, топла
Душман окопланы марап аталла.

Душманны солдатлары, кѣз ачалмай,
Гылыула кибик, киредиле жерге.
Не аталмай, не да артха кѣачалмай,
Кѣл элтдирирге кюреше бир бирге.

Бизни окоплада да бир тынчлыкъ жокъ:
Елген бар, жаралы бар, саула уа кѣп;
Бирде мина тюшеди, бирде топ окъ,
Кѣайсы да келмѣйди сау кѣояргѣа деп.

Унутмайма тѣрт солдатны халларын,
Атакагѣа чабаргѣа хазырлана,
Бир-бирни кѣучакълай, кѣаргѣанганларын,
Бир сюеле, бир жерге бауурлана.

Тѣртюсю да тѣрт да башха миллетден
Болсала да, бир анадан туугѣанча,
Тѣртюсю да, таймайын бир ниетден,
Бирге туралла, бир батыр тургѣанча.

Ант этдиле дайым бирча жюрюрге,
Не кезиуде да бир бирни атмазгѣа;
Душман кючню ууатыргѣа, сюрюрге,
Ата журтну душманнга хорлатмазгѣа.

Учдула ракетала душман таба,
Топланы оту арлакъны чачады.
Башлады пехотабыз алгѣа чаба.
Душман, низамсыз, жууап от ачады.

Биз атханда, жер, таш-агъач жаркъала,
Бирге къатышып, чартлайдыла ёрге.
Кёрюндюле душман солдат аркъала,
Биз болалмай бизни жигит аскерге.

Жигит жашла жигит уруш этдиле,
Душман аскерни арасына кирип,
Этген умутларына тюз жетдиле,
Къайтдыла, жесир къауумну да сюрюп.

Махтайды майор бу жигит жашланы,
Къырал орденле алыугъа къурайды.
Ол шарт кёрдю антлы къарындашланы,
Дагъы аллай жигитлени сурайды.

Биз атханда, жер, таш-агъач жаркъала,
Бирге къатышып, чартлайдыла ёрге.
Кёрюндюле душман солдат аркъала,
Биз болалмай бизни жигит аскерге.

Жигит жашла жигит уруш этдиле,
Душман аскерни арасына кирип,
Этген умутларына тюз жетдиле,
Къайтдыла, жесир къауумну да сюрюп.

Махтайды майор бу жигит жашланы,
Къырал орденле алыугъа къурайды.
Ол шарт кёрдю антлы къарындашланы,
Дагъы аллай жигитлени сурайды.

ЖИЛЯИ ТУРГЪАН «ЭРКИНЛИК»

Булутла басхан Нью-Йоркда
Сууукъ жауун жауады.
Орамлада — муштухуллукъ,
Хауа — бензин хауады.

Булутлагъа чанчылалла
Къурч юйлени шишлери,
Жылтырайла тик этажла
Кечеден тангнга дери.

Кёз къаматхан от накъышла
Тюрлю-тюрлю жаналла,
Кенг орамда машинала,
Жел ургъанча, баралла.

«Эркинликни» бийик сыны,
Ананы сыфатында,
Турады ёре сюелин,
Шахарны тюз къатында.

Сюеди ол эркинликни,
Жарыкълыкъны хар кюнде.
Бир къолунда — Закон китап,
Факели бар бирсинде.

Къарайды ол кёзкёргениге,
Факелин тутуп ёрге,
Жарыкълыкъ жаяр умутда
Хар бир къарангы жерге.

Не медет, тегерек мутхуз!
Сын да мудах турады.
Сууукъ жауун сакъ жауады,
Сууукъ жел да урады.

«Эркинлик» шош ахтынады,
Тепчиялмай жеринден,
Жауун тамычыла тама,
Бушуулу кёзлеринден.

Жауун тамычыла угъай,
Жилямукъла агъалла,
«Эркинликни» жарыкъ бетин
Мудах аула жабалла.

«Эркинлик» жиляй турады,
Сонгми элни халкъына,
Терсликсиз кырылгъанланы
Эскере да ахтына.

Ол жиляйды жер башында
Зулмулукъланы кёре,
Хиросима, Нагасаки
Кыяманы эскере.

Ай батады, кюн чыгъады,
Жел да сабыр урады.
Не медет, «Эркинлик» энтда
Дайым жилий турады.

КЪАНАТЫ СЫННГАН КЪУШ

Къара къаяда,
Жютю мукалда
Къара къуш уя жасады.
Кюннге жууукъда,
Юйюр да жайып,
Эркин жашауун башлады.

Бирде туманла,
Бирде булутла
Бёлелле кюнню жылыуун,
Жаратмагъанча
Зауаллы къушну
Бийикде жашап турууун.

Туман келсе да,
Булут къонса да,
Къара тауну тѣппесине,
Батыр къара къуш,
Къайгъырмагъанлай
Турады кеси кесине.

Туман чачылды,
Кюн да ачылды.

Жашау бурулду кыуанчха.
Элпек сюрюуле
Жайылгъандыла
Къая аллында кыланчха.

Билмей тургъанлай
Тауну юсюне
Къара булутла жетдиле.
Тёшню, ёзенни,
Къаяны, тауну
Къаппа-къарангы этдиле.

Жел кётюрюлдю,
Бекден бек ура,
Жауун да хыны сюрюлдю.
Элия урду
Къая мукалны —
Мычымай ойду, сибирди.

Тар сызгъалада
Сары ырхыла,
Тютюн этише, баралла.
Къая юзюлюп
Тюшген гыйыла,
Бушто бола, ууалалла.

Уя бузулду,
Юйюр кырылды,

Сууукъ ырхыда кѣмюле.
Къанаты сыннан
Ехтем къара къуш,
Балаларына термиле,

Сыннан къанатын
Ызындан суйрей,
Къан ыз къояды ташлада.
Кѣзю къарайды
Уя этерге
Энтда да къая башлада.

Урду жангы жел —
Ачылды тау эл.
Кюнню жылыуу жайылды.
Алай, не медет,
Къанаты сыннан
Къара къуш ёлдю, жоюлду.

Къарап да кѣрмей,
Сынап да билмей,
Ол бушуу кюнню халларын,
Жангы жаш тѣлю,
Мудах эскерип,
Айталла къушну хапарын.

Бирле башларла,
Бирле къошарла,

Бирле бютюн да созарла.
Оюм кьурумай,
Таурух суумай,
Дагъыда жылла озарла.

1974

ЖАЗ БАШЫ КЕЛДИ

Къар да жокъду, буз да — жокъ
Чегетде не аумада,
Энди жылтырайды къар
Жалан бийик таулада.

Сууукълу, жылылы жел
Боз булутла жыяды.
Кёк, биринчи кюкюреп,
Жерге жауун къуяды.

Жерде сары къртишле
Жашил сыфат алалла.
Таудан келген черекле
Къутурушуп баралла.

Кюнню булут жабыуу
Терк сизилди, сёгюлдю —
Мылы жерни юсюне
Кюнню нюрю тёгюлдю.

Жер юсюнде битимле
Тебирерле керилип,
Гюлле да къубулурла,
Анда-мында кёрюнюп.

Жаз башы тылпыуна
Жер жылынып башлайды.
Капол ие, кериле,
Хар терек да жашнайды.

Жигер сабанчыла да
Жер сюрелле, ашыгып,
Къойчу да сюрюу жайды,
Эркин ёзеннге чыгып.

Ойнайла къозучукъла,
Тёрт аякъдан секирип.
Келирле ийнекле да,
Сютден къызып, ёкюрюп.

Жылыу сезген чыпчыкъла,
Къууанып, чююлдейле.
Баям, чыпчыкъ тил бла:
«Жаз башы келди!» — дейле.

Къумурсхала окъуна,
Къурай жашау кюйлерин,
Жангырта башлайдыла
Тёбелерин — юйлерин.

Тал терекни чакъдыла
Кюмюш кишиучукълары.
Орамны таркъайдыла
Боз ырхы суучукълары.

Жерк, къайын, чертлеуюк да
Мор сыргъала такъдыла.
Эмен терекле бары
Чапыракъны атдыла.

Чум терекле кийдиле
Бир-эки-юч ыйыкъгъа,
Жаз башына къууанып,
Сары дарий жыйрыкъла.

Жылы келген жаз башы
Сау келси, келди эсе,
Жер юсюне жылыуун,
Къызгъанмай, берди эсе!

1974

МУДАХ ЖЕГЕЛЕ

М. М. Киреевни эскө

Акъ, фонарла арасында
Кюмюш бетли фонтанла,
Себнулерин, созуп-созуп,
Сызып, кёкге аталла.

Андан ары, кёк бахчада,
Жыяу жолгъа чыгъама.
Антлы тенгими бу жолда
Кёрюрге ашыгъама.

Хауа тазады, салкъынды,
Кёк да жулдуздан толу.
Бу жолда суйюп жюрюучю
Михаил къайда болу?..

Къарайма да — ол мында жокъ.
Шош желчикле уралла.
Моргъулдум мудах жегеле.
Тизилишип туралла,

Бир арада шыбырдайла,
Ары-бери сюрюше,
Бушуу бюкген башларындан
Мор чапыракъла тюше.

Бош излейме мен тенгими —
Къууанчымы бѣлгенди:
Ол ажымлы ёлген хапар
Ростов-Дондан келгенди.

Ол нек этди, жауун булут
Кюн жарыгын тыйгъанлай,
Жылы, шуёх жүреклеге
Сууукъ сууну къуйгъанлай?

Юй бийчеси, къара кийип,
Тыхсый-тыхсый, жиляйды.
Былай бушуу, ауур бушуу
Жюрегими къыйнайды.

Михаилны, эсимдеди,
Ариулукъну суйгени,
Арабызда, лакъыр эте,
Ууакъ-ууакъ кюлгени.

Китапларын жаза эди,
Чурумсуз, ашыкъмайын,
Кече, кюн да ишлей эди,
Эрикмей, талчыкъмайын...

Халал жүрек халал тенгнге
Дайым да тартдырады,
Керти тенгин унутмайды,
Эскергенлей турады.

Энтда да мудах жөгеле,
Жаз келсе, чагъалырла.
Тенгле уа ёлген тенглерин
Хазнамы табалырла?

ЭФФЕНДИ

Э. Капиевни эскере

Эсимдеди, Колон залда¹ тюбешип,
Солуу кезиуде бир бирге сѐлешип,
Литература ишден ушагъыбыз,
Экибиз да бир акъылгъа келешип.

Кѐп назмуну ныхытладан кѣутхардынг,
Бир атлы, бир жыяу болуп да бардынг.
Закнй Сулейманны, кѣолундан тутуп,
Арисей аулакъларына чыгъардынг.

Тау аууллагъа дайым келе эдинг,
Фахмулу жырчыланы кѣре эдинг,
Жырларына, учар кѣанат битдирип,
Халкълагъа учуруп жибере эдинг.

Болушургъа эринмейин жетеенг,
Ажашханны тюз жолгъа тюзетеенг.
Тууа тургъан фахмулу поэтлени
Кѣбюсюне аначилик этеенг.

¹ СССР-ни Жазыучуларыны 1-чи съезди Москвада болганы Юйюнде Колон залда баргъанды. Э. Капиев да автор биринчи анда тюбешгендиле.

Терен билдинг жырчылыкъны кыйматын
Сыраф озмады жашауда сагъатынг.
Ийнаныгъыз, аны кертилигине —
Аты чыкыгъан Абуталиб шагъатым.

Эсимделле кесинги фатарында,
Халкъла дослугъун айтхан хапарында
Къууанчны, ариу суратлап, бергенинг,
Битеу да Дагъыстанны халкъларында.

Санга халал тенглигими билгененг.
Ёз къарындашынгы кибик суйгененг.
Назмуларымы кенг жолгъа салыргъа,
Келечиге Наташаны ² ийгененг.

Сюе эдинг абынмай барырымы,
Тенглени арасында жарырымы.
Ыразы эдинг хар заман эштирге
Шуёхлукъгъа махтау салгъан жырымы.

Жашлай таныш болгъан эдик бир бирге,
Дослукъну атмай жюрюрча ёмюрде.
Не медет! Ёлгенинги эштгенимде,
Ачыу этди жүрегими кёмюрлей.

² Наталья Владимировна — Э. Капиевни къатыныды.

Жаннауну душман къарангы этгенде,
Совет халкъгъа ахыр сынау жетгенде,
Сен да Ата журт урушха баргъаненг,
Кен ахшы тенгинг да ары кетгенде.

Кыаламынгы жютю сюнгюге бурдунг,
Уруш от жаннган жоллада кыдырдынг,
Совет халкъгъа кертичи жаш болгъанлай,
Ахыр солууунг тыйылгъынчы, турдунг.

Жаннау мадарлары ахыр тюгенди.
Кенден эгеген саусузлугъу женгди.
Жанындан юлюш этиучю тенгибиз,—
Жарыкъ жырын жарты къойду Эффенди!

Бармайды «ёлдю» деп айтыргъа кёлюм.
«Керти поэтни жокъ этмейди ёлюм»,—
Ден айтханды, дейдиле, оюм эте,
Литератураны сюзюучю алим.

1974

ТЕМИР КЪАГЪЫТЧЫ

Исполкомда терезеден
Чыракъ жарыкъ урады.
Ким эсе да, иште къалып,
Юйге кетмей турады.

Кече ишчини билирге
Борч болгъаннга санадым,
Атдан тюшмей, бара барып,
Терезеден къарадым.

Жукъа кишичикни кёрдюм,
Сейирсиндим, жарыдым:
Ол къагъытчы, гиртчи киши
Куц болгъанын таныдым.

Малкъар округ исполкомну
Жюгю бары андача,
Къадалып жазыу этеди,
Сабан сюрген халдача.

Патеген чыракъ жанады,
Столну юсюн агъарта,
Тютюн букъу да барады,
Юй башы таба тарта.

Папиросун тарта-тарта,
Куц сагъышда турады,
Сора, къурч къаламын, сюрюп,
Къагъытда учурады.

Ол жазады исполкомдан
Къайтырыкъ жууапланы,
Хыйсаплайды артха къалмай
Толтуруллукуъ затланы.

Кече белинде кетеди
Куц фатарына кеси,
Кетсе да — тутхан ишинде
Аны акъылы, эси.

Экинчи кюн келе эди
Ишге, биринчи болуп,
Сау кюн, талмай, ишлей эди,
Тюшде бир сагъат солуп.

Жумушха барыучу эди
Тау элlege, тарлагъа.
Белгили тыянчыкъ эди
Тауду комиссарлагъа.

Тау халкъ ариу кёре эди
Орус миллетни жашын,
Адеж болгъан, нёгер болгъан
Бу антлы къарындашын.

Кёпле сукълана эдиле
Тизгинли сыфатына,
Бирле уа «Темир къагъытчы»
Дей эдиле атына.

МАХТАНЧАКЪ

Неге сейир этесе
Омакъ кабинетиме,
Сыйлы, кийимлериме
Не сыйдам, токъ бетиме,

Не «Волга» машинама,
Не уллу фатарыма,
Кѣп телефонларыма,
Махталгъан хапарыма?

Бек къысха жууукъларым —
Бирер уллу къуллукъда.
Файда жокъму сунаса
Бир бирге ахлулукъда?

Мен болушлукъ излесем,
Андан-мындан жетелле,
Тегерекге сѣлешип,
Оноууму этелле.

Сени жокъ ахлуларынг
Уллу къуллукъда тургъан.
Кесинге уа тынч туююл
Жашау зауугъун къургъан.

Сен да, мен да окъудукъ,
Мен ойнай, сен кыйнала.
Мен дерс билмей къалсам да,
Сен бийик белги ала.

Мардасыз къууанганенг,
Окъуу иш бошалгъанда.
Қызыл диплом алгъаненг,
Мен кёк бла къалгъанда.

Бюгюн а иш къалайды?
Мен — бийик даражада,
Сен а — ууакъ жумушда
Тюртюле алашада.

Қзулакъ сыргъам, жюзюгюм,
Сагъатым — сары алтын.
Бары тыш къыралладан
Юсюме кийген затым.

Қабинетими аллын
Сакълап, ыйыкъ тураса.
Бир тап ишге салчы деп,
Сен манга баш ураса.

Жашауда жууукъ, таныш
Ёкюл болалла манга.
Аллай тутуругъунг жокъ,
Ким да не этсин санга?

Жумуш тилей келген кыыз,
Ахтынды, саггыш этди.
Сора бай кабинетден
Жууапсыз чыгып кетди.

МАДИНАХАН

Герман уруш башланганда,
Таука кетди урушха,
Бой салмайын, сукъланмайын
Элде рахат турушха.

Ол барады узакъ жолгъа —
Топну, окъну аузуна,
Ажалгъа да утдурмайын
Къайтырына базына.

Ахлулары уа ызындан
Алгъыш, тилек этдиле,
Темир жолгъа мудах къарап,
Элге къайтып кетдиле.

Аскер толу вагонланы
Уруш отуна элте,
Темир жолну эшелону
Узайды, тарх-турх эте.

Кюн ай чакълы, ай жыл чакълы
Кёрюнелле къайгъыда,
Келмейди Таукадан письмо
Къышхыда не жайгъыда.

Тюгел жыл да озмагъанлай,
Атасы да Тауканы
Атланып кетди урушха,
Арсары болмай аны.

Уруш жайгъан кенг ёртени
Аулакъланы, тауланы,
Кёплени да жутхан кибик,
Жутуп къойду аланы.

Башсыз къатын, жашсыз къатын,
Жангыз кызын да алып,
Терк жюрюйдю эл Советге,
Къайгъы бети саргъалып.

Анда да неден билсинле
Кимни къайда болгъанын?
Бош этеди Мадинахан,
Дайым жюрюп, соргъанын.

Билеги юзюлген солдат,
Женгин сугъуп белине,
Почтачы болуп, жюрюйдю,
Къайтып келип элине.

Мадинахан ингир сайын
Письмо сакълап турады,
Почтачыны келе кёрсе,
Жюреги терк урады.

Письмо да жокъ, хапар да жокъ
Жашындан не эринден.
Уялгъан окъун этеди
Энди эллилеринден.

Тынгысыз тиширыу жүрек
Алгъадан сезалады:
Тура кетип, Мадинахан
Бушуу къагъыт алады.

Къара бушуу, къанат жайып,
Келип, арбазгъа къонду.
Жарыкъ кюн Мадинаханнга
Къаппа-къарангы болду.

Айталла жигит Тауканы
Махтау жолда келгенин,
Душман бла уруш эте,
Батырлыкъда ёлгенин.

Жоюлгъан жашы анагъа
Къара кийим кийдирди,
Ахшы умутлу жүрегин
Бушуу отда кюйдюрдю.

Энтда келди сууукъ хапар
Жарлы Мадинаханнга:
«Асланбий белгисиз тасды»,—
Деп билдирдиле анга.

Баш иесин — Асланбийни —
Энди ол хазна кёрсюн.
Хапар келсе, быллай хапар
Сени жауунга келсин!

Жууукъ, тенг да къайгъы сёзге
Төгерекден жетдиле,
Тыхсыгъан ёксюз къатыннга
Былай айтып кетдиле:

«Бегит кесинги. Къадардан
Киши да къутулмайды.
Ёмюрде суйгени бла
Жашап ким да турмайды».

Мадинахан, ызларындан
Мудах къарап, ахтынды.
Ичинден кюе турса да,
Лчыкъ тыхсыуу кълалды.

Къызы уа ийнаналмайды
Бу ёксюз кълалгъанына,
Лтасын, къарындашын да
Уруш от алгъанына.

Экисин да унутмайды,
Жюрюйдю излегенлей:
«Лтам да, къарындашым да
Сау келсинле!» — дегенлей.

Жыл кечинип, Мадинахан
Жангы эрге барады.
Андан сора Асланбийден
Салам кѡагыт алады.

Туз кѡуюлду тамам толу
Жабышмагъан жарагъа.
Нек кѡалды Мадинаханны
Башы бу ауарагъа?

Тюйюш, кѡама, кѡан тѡгюлюю
Кѡрюнелле кѡзюне.
Болса да ол базынады
Ахлуланы сѡзюне:

«Бегит кесинги. Кѡадардан
Киши да кѡутулмайды.
Емюрде суйгени бла
Ким да жашап турмайды».

1974

СУУ ДАУУРУ

Терекле нек шыбырдайла,
Бары бирден баш ура,
Келген хауа толкѳунланы
Бирден бирге ашыра?

Кѳкде булутла баралла,
Акѳ жамычыла кийип,
Бийикледе чариш эте,
Жел атларына минип.

Таза кюн да жашил жерге
Жарыкѳ нюр узатады,
Узун алтын жибеклерин
Бѳлюп-бѳлюп атады.

Сора кѳаралдым булутла
Башлалла кѳкню жаба,
Бѳлек-бѳлек чулгѳанышып,
Басынышып юг таба.

Кѳк кѳаралды, жел тохтады.
Шошайгѳанды тѳгерек.
Энди бютюн мушулдайды
Ашыгѳып баргѳан Черек.

Кюкюреуле башландыла,
Ауур топла атханлай.
Шибиля жарыкъ жанады,
Кёкде сирнек тартханлай.

Агъады, къяяды жауун,
Челек бла къяйгъанлай.
Озалла жауун таракъла,
Бир бирлерин къяуугъанлай.

Шууулдайды, шырылдайды
Ашыкъгъан жылы жауун.
Тийрени гюрюлдетеди
Ол кётюрген суу дауур.

1974

КЪАРЫЛГЪАЧ

(т а у р у х)

Халкъда тамаша таурухла бардыла.
Билги эдинг, ала не къадардыла!

Къулакъ салып, тынгылар болсанг манга,
Энтгенимча, таурухлайым мен санга.

Авгъамы огъесе кѣпгеми дери,
Болгъанды Дидин Жилияны нѣгери.

Жилияны жумушун толу этерге,
Къайры десе, учуп, ары жетерге,

Сары Дидин сѣз береди Жилиянга,
Дайым жумуш этип туругъа анга.

Сора айтды Жилиян анга буйругъун,
Гылжа-мылжа къымылдата къуйругъун:

«Сен боллукъ эсенг манга керти нѣгер,
Учун бар да хар жанны да къабып кѣр,

Сора терк окъуна артха къайтырса,
Кимни эти бек татлыны айтырса.

Андан сора аны этин ашарма,
Дайым ол азыгъым болуп жашарма.

Сени уа хар заман сыйлы кёрюрме,
Санга болушлукъгъа мен да келирме».

Дидин кёп жанны да излеп табады,
Ышандырып, хар бирин да къабады.

Ол къабады тууарны да, атны да,
Эчкини, къойну, дагъы кёп затны да.

Къабады жүрюгенни, учханны да,
Жауун къуртну, макъаны, чичханны да.

Ахырында адам этни татады,
Бек татлыгъа аны санап къайтады.

Дидинни огъурсуз жумушун билген,
Андан артха къалмайын учуп келген

Къууанч жырчы акъ ёшонлю Къарылгъач,
Адам улуна къанатлы къарындаш,

Дидин Жилияны къатына жетерге,
Анга: «Бек татлы адам этди», — дерге,

Дидинни тилчи тилин къагъып алды,
Ол а: «адам», — демей, зызылдап къалды.

Кёрдю эсе да жумушдан къайтханын,
Жилян билмеди Дидинни айтханын.

Сора ол ачыудан къызды, терледи.
Уча баргъан Къарылгъачны сермеди.

Сермеди, эки бёлдюрдю къуйругъун,
Толтуртмай къойгъаны ючюн буйругъун.

Алай этмей къойса эди Къарылгъач,
Хар адам да болур эди жилян аш.

Андан бери, кёп ётсе да заманла,
Досдула къарылгъачлагъа адамла.

1974

ГАЗЕЛ

Жаным суйген, мёлек кибик, Нюржаннет,
Мудахлыгъымы чачаргъа мадар эт.

Суймекликге заран болгъан къуртхагъа
Къажау сюел, аз да, кёп да этме бет.

Неге керекди ёпкелеу тенгинден?
Жалан да жаугъа тутуучудула дерт.

Эслемей, мен жанынга тийген эсем,
Ачыкъ айта, жангылычымы тюзет.

Тамам терслигими ачыкъ этсенг а,
Кёлкъалды этмей, тюз ызгъа сала кет.

Суйсенг а, кесинг кетип да къалмайын,
Ийменмейин, мени да биргенге элт.

Сенсе мени эсимдеги нёгерим:
Бош уяла турмай, умутунга жет.

Эки жүрек бир бирге жалгъанганда,
Бизге дери да болгъанды ол адет.

Жюрегим жылынырыкъ эди, айтсанг:
«Сен суйген кибик, мен да суюме»,— деп.

Жанына сени жан дарман сунады,
Суйюп, санга ийнар этген жарлы Берт.

1974

* * *

Кийимим жылытмайды,
Борбайым да тутмайды.
Сен кьатымда болмасанг,
Ауазым да чыкьмайды.

Сагъатынга кьарама,
Минутларын санама.
Айтханенг: «Кечикмей кел.
Келмесенг — мен барама».

Къабыл болмай тилегим,
Ёре жана жүрегим,
Аны жаннган ёртенин
Тыялмай кёкюрегим,

Элинге жол салама,
Сени излеп барама.
Алданма башхалагъа.
Тыш байлыкъгъа кьарама.

Бош боласа ауара,
Жүрекке сала жара.
Сюйген жүрегим — сени.
Ач да ичине кьара.

Санга письмом жууапсызлай кългъанды,
Жюрегиме ачы кългъы салгъанды:
Сюймеклик от, уллудан уллу жана,
Энди битеу санларымы алгъанды.

Сенсе дарман, ол отну ёчюрюрге.
Сен эркинсе жюрегиме кирирге,
Мени алдаусуз, терен сюйгеними,
Шекли болмай, тюз кертисин билирге.

Этейик жюреклерибиз айтханлай,
Кълчмайыкъ насыпдан, буздан кълчханлай.
Окълургъа, санга жюрегими ачдым,
Окълуучугъа китап бетин ачханлай.

Сюе эсенг, кенгден уулай турмайын,
Сюймекликни ташагъа букълдурмайын,
Жууабынгы ачълкъ айтып кълйсанг а,
Манга мынча ауур азап кълрмайын!

Эсимделле жууаш-жууаш сёллеринг,
Манга сюйдюмлю къларагълан кёллеринг.
Ёмюрде, сюйюп, ийналкълап турурем,
Болсам да сени тогълузунчу эринг.

ДУНИЯДА БЫЛЛАЙ АРИУ

Эшик ачылды — элгенип къарадым.
Къайдан келди мени бу акъ маралым!
Юйюмде къууанч той башланган кибик,
Жарыдым. Тайды мени мудах халым.

Къолун тутдум акъ маралны, ийнакълап,
Уппа этип, къаты-къаты къучакълап;
Тюшюмде кёрсем да, мен турмай эдим,
Маралымы келир сагъатын сакълап.

Юйюм бютюн жарыды, ол келгенде;
Жюрегим жылынды, аны кёргенде.
Къалай хычыуун къарады кёзюме,
Саламлаша, манга къолун бергенде!

Атлагъаны — алтын тауукъ баргъанлай.
Сёлешгени — къолунга сом салгъанлай.
Кимге жетер субайлыкъ, ариулукъ да,
Дуняда быллай ариу болгъанлай!?

1974

ЭКИБИЗ ЭКИ ЖАГЪАДА

Къутургъан суу алып кетди
Кёпюрню, суху сюрюп.
Суу уллуду, амал жокъду
Ётерге, суугъа кирип.

Къалгъанбыз, уллу суу келип,
Кёпюрню талагъанлай,
Экибиз эки жагъада,
Бир бирге къарагъанлай.

Къара суу не къутурса да,
Дайым чырмау эталмаз.
Менде санга суймекликни,
Талап, алып кеталмаз.

Келалмай сен къыйналсанг да,
Тёз, къыйынлыкъны кёпюр.
Амал табып, жүрегими
Этерме санга кёпюр.

Эм чыдамлы кёпюр барды
Суймекликни кючюнде —
Атлап келчи, кёпюрдеча,
Жүрегими юсюнде.

Угъай, мен киреме суугъа,
Жюзюп, санга келирге.
Суу элтсе уа — ыразыма,
Сени ючюн ёлюрге.

Туралмайма суу таркъайыр
Кезиуню марагъанлай!
Нек къалабыз жагъалада,
Бир бирге къарагъанлай?

Аргъы жагъа, берги жагъа.
Эки жагъа бир болсун.
Сюйген жүрек сүйгенине
Хар замаң кёпюр болсун.

1974

ТЕРК СЮЙГЕНЛЕ

Ариуланы излейдиле
Асламы да жашланы,
Уппа эте, къубулталла
Айбат гокка хансланы.

Сюйген къызын кёре баргъан
Жаш, жюреги къууанып,
Атланады, къолуна да
Гокка хансчыкъла алып.

Танышалла эки суюген,
Иш эте ариулукъну,
Сурамайын андан ары
Закийликни, саулукъну...

Той да болду, жыл да озду.
Кетдиле дагъы айла.
Жаш юйюрге алгъын къууанч
Не болду? Энди къайда?

Эр табады юй бийчеде
Эринчеклик, кирлилик.
Бу да кёрмейди эринде
Адеплилик, тирилик.

Бир бирни сөгюу барады,
Тырман, къаргъыш кьошула.
Даулашладан, гыр-гырладан
Жалкыдыла хоншула.

Энди уа айырылалла,
Ит бла бёрю болуп,
Сюймекликден, адамлыкдан
Артал да кери болуп.

Татымады сёзлери да
Тенглени, жууукъланы,
Жарашыулу жашатыргъа
Экисин да аланы.

Терк сюймеклик терк окъуна
Сууутду жүреклени,
Унутдурду алгъышланы,
Къууанчда тилеклени.

1974

КАЛАМБУРЛА

Себеди, бюркеди, къяуды жауун,
Лямай сермейди досун не жауун,
Сылап, чыгъарады къяртишни жауун.

* * *

Тирмен тегейлени басды мукъур буз.
Сен ол бузну, балта бла туююп, буз.

* * *

Хоншу болуп жашайдыла эки къош,
Жарашдырып, экисин да бирге къош.

* * *

Жюр кирейик, аш юйню эшигин ач:
Аш ашаргъа бошамай, болгъанбыз ач.

* * *

Жерде — тогъуз гектар эл,
Картада — жалан бир эл.

* * *

Къошха къяйтып келе туралла атла.
Хайда, аллары таба женгил атла!

* * *

Кёпдю ойнагъанынг ашыкъ,
Энди юй дерслеге ашыкъ.

* * *

Агъырыкъда — кёк элтир,
Бёрк устагъа ким элтир?

* * *

Кёрмегенбиз биз
Былай уллу биз!

* * *

Эшикге чыкъды Къара,
Эслегенди бир къара,
Чыкъчы сен да бир къара.

* * *

Будай къышхыр ашайды къой.
Ашай эсе, ашама къой.

* * *

Къуругъунчу чаллыкъда чыкъ,
Хайда, ашыкъ, чалгъыгъа чыкъ!

* * *

Аслам болса къой, тууар,
Къошда жумуш кёп тууар.

* * *

Келди берекетли жай —
Малланы кютюуге жай.

* * *

Терк келалмадым — сен кеч,
Келгеним ючюн мен кеч.

* * *

Мытыр босагъада отун жарады,
Топ-тобу бла ачудан жарады.

* * *

Хумжу бишлакъны, айыртлап, сыгъаса,
— Бузарма, — деп, бригадирден сыгъаса.

* * *

Хыл-хыл этеди ат,
Алына биченчик ат.

* * *

Эше эсем а жаулукъ,
Кимге этеме жаулукъ?

* * *

Мен келтирдим къозу эт.
Энди сен а шишлик эт.

* * *

Агъач гухда тары туй,
Керек эсе сары туй.

* * *

Керек туйюлдю къалын,
Болса да не бек къалын.

* * *

Эй, къара чач, къара чач!
Къайгъыларымы бир чач.

* * *

Жерни бузса да бир гылыу,
Сан этмейди бирси гылыу.

* * *

Аман ишден артха тур, уял, къама,
Кёзюнге тебингичи къара къама

1974

ЗАМАННЫ ЫЗЫНДАН

Жылла бир бирлерин кѳуууп баралла,
Жюрегиме тынгысызлык салалла:
Эртдеден эсимде тургъан назмула
Кюнде-кюнде жазылмайын кѳалалла.

Барды баргъан сууну тыяргъа амал,
Заманны уа, тыяр ючюн, бир кѳадал!
Заман, бойсунмайын, озуп кетеди,
Кюрешсѳнг да амал излеп не кѳадар.

Артха кѳалсанг чабып баргъан замандан,
Болгъан айыпны бош кѳресен андан!
Замандан артха кѳалмау изленеди
Жер башында хар битимден, хар жандан.

Болса да хатаны кѳбю азындан,
Игиди, дейле, кесине базынган.
Кечге кѳалып жазылгъан назмуланы
Кѳууама озгъан заманны ызындан.

1974

**КЪАЙДАН ДА
КЕРДЮМ СЕНИ!**

Элде келин
Чыгъаралла.
Къызынады таулу той.
Мында жигит,
Ариу да кѣп —
Бирин айт да, бирин къой!

Эсимде да,
Тюшюмде да
Болмагъан эдинг мени.
Келе келип,
Уллу тойда
Къайдан да кѣрдюм сени!

Аталмайма
Сен ариуну,
Не этсем да, эсимден.
Уялгъан да
Этеме мен
Энди кеси кесимден.

Келин, жарыкъ
Жулдуз кибики,

Сен а толгъан ай кибик.
Ол — акъ гюллю
Жаз башыды,
Сен — жемишли жай кибик!

Сыбай санлы,
Къара къашлы,
Кёзлеринг да дум-къара,
Жууаш бетли,
Сабыр сёзлю,
Жюрекге жылы сала!

Жашла, баям,
Базынмайла
Сен ариуну тилерге,
«Жаным да — сен,
Кюнюм да — сен,
Бир юй болайыкъ», — дерге.

Сезгенем къол
Жылыуунгу,
Абизеххе баргъанда.
Жюрегим терк
Къагъа эди,
Сен аз-маз ышаргъанда.

Дарман болдунг
Сюймекликден
Жюрегимде жарагъа.

Баш урама
Сени ючюн
Атанг бла ананга.

Салам кьагъыт
Жазып ийдим.
Кесинг окъу, алсанг а.
Санга алтын
Жюзюк алдым,
Бармагъынга салсанг а.

Жаз тилими
Магъанасын,
Сормайын билирмисе?
Огъесе уа,
Бюсюремей,
Жашыртын кюлюрмюсе?

БАЛТА

Терек да аудурдула

Балта бла.

Сюйреме томурдула

Балта бла.

Тёрткюл жонуп турдула

Балта бла.

Дёнгюртке мажардыла

Балта бла.

Чыбыкъ, къазыкъ къырдыла

Балта бла.

Отунну да жардыла

Балта бла.

Балтаны уа урдула

Салта бла.

Юйню ол ишлетсе да,

Балта эшикде къалды,

Къалды сыйсыз атылып,

Юсюн кызыл тот алды.

Жауун, къар да жауалла

Ол балтаны юсюне,

Балта къалгъанды тюшмей

Иесини эсине.

Балта сейир этеди
Энди кеси кесине,
Сабы да къалгъанына,
Атылып, биргесине.

ЖЫРЛА БЛА
ПОЭМАЛА

КЕЗЮМ КЪАРАЙДЫ УЗАКЪГЪА

Сюймеклик деген къалай кючлюдю,
Тюшюпмю къалдым тузакъгъа?
Сюйгеним келе тура болурму,
Кезюм къарайды узакъгъа:

Туурагъа чыгъып, жолгъа къарайма,
Кеси кесими тыялмай,
Келир жолуна къалай барайым,
Тенг кызларымдан уялмай?

Жашырын письмо жазып айтханды
Юч айдан къайтып келирге.
Къол жаулугъуму алып кетгенди,
Кеси кезюмден керюрге.

Ол кышлыкълада чалгъы чалады,
Субай санларын арытып.
Жыйын аллында айлана болу,
Толгъан ай кибик жарытып.

Сюйген жүрекке дарман эдиле
Лны хычыуун сёзлери,
Огъурлу ышара туруучелле
Сюйдюмлю къара кёзлери.

Уой, кёкде баргъан къара булутла,
Сиз къаялагъа къонмагъыз,
Жауун себелеп, ишчи жыйыннга
Ишлерге чырмау болмагъыз.

Сюймеклик деген къалай кючлюдю,
Тюшюпмю къалдым тузакъгъа?
Сюйгеним келе тура болурму, } 2 кере
Кёзюм къарайды узакъгъа.

ЖЫР ЖЫРЛАУЧУ КЪЫЗ

Къарангыны жарытхан
Кёкде жарыкъ жулдузла,
Кюн жарыгъы жетгенлей,
Болалла мутхуз.
Чолпан жулдуздан жарыкъ,
Кече, кюн да жарытхан
Сен кёреме бек ариу,
Жыр жырлаучу къыз.

Кёз къамата, жылтырай
Къара чач эшгенлеринг.
Ким да къалай къутулур,
Эслемей сени!
Букътурмайын айтама,
Айып этме, ариу къыз,
Сюймекликни юсюнден
Ичги сёздени.

Сени бир башха суююп,
Жолуму кесерми, деп,
Тынгысыз жүрегимде
Жанады ёртен.
Жарыкъ берген жулдузум

Уой, кёкде баргъан къара булутла,
Сиз къаялагъа къонмагъыз,
Жауун себелеп, ишчи жыйыннга
Ишлерге чырмау болмагъыз.

Сюймеклик деген къалай кючлюдю,
Тюшюпмю къалдым тузакъгъа?

Сюйгеним келе тура болурму, } 2 к е р
Кёзюм къарайды узакъгъа.

КЕКДЕ ЖАРЫКЪ ЖУЛДУЗЛАДА

Кёкде жарыкъ жулдузлада
Чолпан кибики жулдуз жокъ,
Сен жашагъан малкъар элде
Сенден ариу бир къыз жокъ.

Сенден ахшы дарман болмаз
Сюйген жүрек жарагъа.
Алгъыш эте, баш урама
Сени тапхан анагъа.

Саламлаша, кете, сездим
Жылы къол аязынги.
Энтда кюлчю, бир эштейим
Хычыуун ауазынги!

Кюлюююнгию, жылыуунгу
Алып кетдим саугъагъа.
Жаным жабышханлай къалды
Сен жашагъан таулагъа.

Жол жулдузум болдунг мени
Узакъ, кыйын жолумда.
Сюйсенг — ёсдюр, сюйсенг — ёлтюр:
Жаным сени къолунгда.

1974

ЖАН ГУР-ГУР ОТ

В. И. Ленин атлы Пионерияны
50-жыллыгына

Пионерле, тап къурайбыз
Жай походланы,
Ингир сайын жандырабыз
Гур-гур отланы.

Э ж и у:

Къууандыра, жарыкъ ётер
Лагердеги ай.

Жан, гур-гур от,
Жан, гур-гур от, } 2 к е р е
Жарыгъынгы жай.

Башланганлай жай кюнлери,
Келдик лагерге.
Ким да къалай келмез бери,
Солургъа бирге?

Э ж и у:

Лагерни къууанчлы ача,
Байракъ кётюрдюк.

Къобуз согъа, ойнай, солуй,
Кюнню ётдюрдюк.

Э ж и у:

Къара къушлай, ингир жетди,
Къанатын кере;
Тау аязы юфгюреди,
Сериуюн келе.

Э ж и у:

Школубузда да окъурбуз,
Жигер, къадала.
Ленинчи жолда барабыз,
Махтаула ала.

Э ж и у:

* * *

Гюрен сырылгъан ыскындык чыгъана
Ууатылды, кюйдю, ыспассыз жана.
Рахат жолну кючден тапдынг жашаугъа,
Терен фахмунгу эте халкъгъа саугъа.
Унукъма, табарса жашау мадарла,
Ленинчиликге хурмет бар къадарда.
Адамлыкъда бирледен кем жеринг жокъ.
«Насыбым, ырысхым кемди», — деринг жокъ.
Ырысхыны элпек этген — окъууунг.
Мадаралмай къалыргъа жокъ къоркъууунг.
Азербайджан «ханум» деп къубултханды,
Россия да бакъгъанды, окъутханды.
Илмудан ажашып, жол излемединг,
«Ярабий, къалай барайым?», — демединг.
Мингиреуле чырмасала да келип,
Гъыйгъа къауурала кибик, сюелип,
Ала баргъан ырысхынгы да бѐлюп.

* * *

Бош гурушха болма манга,
Хар заман нёгерме санга.
Кёлюм таймаз, ийнан анга,
Сенден башха бир инсаннга.

Сюеди сени жүрегим,
Сангады ахшы тилегим,
Сенсе мени онг билегим,
Сенсе ёмюрлюк юйдегим.

Тырман эштсем да бир талай,
Жүрюйме ийнакъялагъанлай.
Мен сени сакъялайма алай,
Кёзню кирпич сакъялагъанлай.

КЕЛДЕ БОЛГЪАН ИШ

1

Сабыр-сабыр чайпалады
Жарыкъ кёлню кенг юсю,
Анга кирип жүзюшелле
Сабийледен кёбюсю.

Бир къаууму, жүзе билмей,
Жайыу жерине кирип,
Жуууналла, башха болмай,
Баппуш балала кибик.

Жылы кёл бек хычыуунду
Сабийлени барына,
Тумаланып чыгъышалла
Аны толкъунларына.

Абадан пионерле уа,
Алгъа салып Мажитни,
Жүзюшюуде уста болгъан,
Аты чыкъгъан жигитни,

Дайым кереклиге санап
Къарыулуну, таукелни,

Чалп-чулп этдирип, чачдырып,
Жыралла жарыкъ кѣлню.

Сазан чабакълача, жюзюп,
Баралла теренине,
Кюннге кюйген аркъалары
Суу башында кѣрюне.

Алайына, кѣл къатына
Кюкюреп жетди Добакъ
Элден энчи, бир кесине
Тутар умутда чабакъ.

«Ай, чочханы палалары,
Гунч полугъуз пылайдан!
Суу тюпюне тартып кетсин
Сизни пир къара шайтан!

Кийимлеригизни жыйып,
Мен суугъа атайыммы?
Пашыгъыздан угъарысын
Уруп чартлатайыммы?

Сиз кѣреме кѣлде, тынмай,
Чапакъланы къуугъанла —
Парыгъыз да анагъыздан
Жаланаякъ туугъанла!» —

Дей эди ол чюйремыйыкъ,
Къаштюй къарт, мур-мур эте.

Сабийле да башладыла
Кёл тийресинден кете.

Бирле бек терк кете элле,
Къарт Добакъдан уялып,
Бирле уа даулаша элле,
Жюреклери кыйналып.

Чабакъчы Добакъ къалгъанды
Кёл бойнунда кесинлей,
Жутлукъ хорлап уугъа чыкыгъан
Огъурсуз сюлесинлей.

2

Сабийлени суу бойнунда
Исси къумгъа аунатхан,
Кюннюмледе кырдыкланы
Бек кыыздырып саргъалтхан,

Сабанчыны, чалгычыны,
Терлегенин бардыргъан,
Къойну бытдымгъа, тууарны
Къателиге къалдыргъан,

Сокъур саскыланы жайып,
Атланы чахаллетген,
Бирде уа, кёк кюкюретип,
Жауун къазауат этген,

Бал чибинни, зызылдатып,
Гюллеге тумалатхан,
Гагуланы, жемишлени
Элпек берип, къалатхан,

Исси да, чомарт да болгъан
Жай кюнлери кетдиле.
Кюз арты киршини малтап,
Къыш сууукъла жетдиле.

Миялача, жылтырайды
Биягъы кёлню бузу,
Бузда жазула къояды
Мажитни конёк ызы.

Пионерле, къол тутушуп,
Бузда учуп баралла,
Кюмюш бетли конёклары
Жулдузлача жаналла.

Жукъа буз чыр-чыр этеди,
Анда-мында жарыла,
Сынмаса да, къоркъуу сала,
Учханланы барына.

Майна, энтда келе Добакъ,
Чырпы жюкчюк кётюрюп;
Къысха жолну ётеме деп,
Башлады бузгъа кирип.

Ол умут этип келеди
Ётерге буз кёпюрден,
«Мени къалай кётюрмез», — деп, —
Сау жыйынны кётюрген?»

Алай, къарап къарагъынчы,
Буз «жыгъарт» деп атылды,
Добакъ да, кычырыкъ этип,
Суу ичине батылды.

Жашла, учушуп, жетдиле,
Добакъны чыгъарыргъа,
Бузла къатыш «уакъ-уакъ» этген
Онгсузну къутхарыргъа.

Къол бере, бегитилдиле,
Сынжыр тогъайларыча,
Узакъдан тизилишдиле,
Батылгъаннга барырча.

Мажитни къолу жетеди
Добакъны жюкчюгюне,
Терк сермеп, ёрге тартады,
Артха-алгъа жюгюне.

Бир бирни бек тутхан жашла
Тартадыла тышына,
Мажит да сууда жюзеди,
Буз гыртлагъа ышыла;

Ышылса да, юшюсе да,
Къажымайын келеди.
«Жашла, терк тартыгъыз!» — деп,
Команданы береди.

Къол бошламай, кюрешелле,
Жагъа таба баргъанлай..
Чыгъардыла батылгъанны,
Ылышык чыгъаргъанлай,

Бызанк туугъан бузоу кибик,
Гыт-гыт эте, къалтырай,
Чырпа бёркю сууда къалып,
Мия башы жылтырай.

Добакъ сууукъ суу къусады
Алайда жер жерлеге.
«Жаным къурман полсун!» — дейди
Батыр пионерлеге.

Мажит а, юсюн да сыгъа,
Кёлге къайтып барады,
Узун чыбыкъ была тутуп,
Бёркню да чыгъарады.

Алып, сыгъып, узатады
Суу бёркню несине,
Борчун толтургъаннга санап,
Махтанмайын кесине.

ТАУУКЪНУ ЮСЮНДЕН ПОЭМА

«Къаз — биреуленнге аз,
Тауукъ — экеуленнге зауукъ».

(Халкъ айтыу)

Ичиндеги зынтхы боза,
Къайнап, кѣмюк этсе да,
Кѣлюмдеги сагъышланы
Тойгъа алып кетсе да,

Артыкъ уллу эсни бурмай.
Къолумдагъы гоппаннга,
Жыр тагъама бир насыпсыз
Топалаякъ топпаннга.

Къанатларын къакъгъанлыкъгъа,
Къушча, кѣкде жюзмесе,
Жуху мюйюз болгъанлыкъгъа,
Къабып, къайиш юзмесе:

«Тауукъ — къанатлы тюйюлдю», —
Деп сѣгелле тауукъну,
Оюмламай адамлагъа
Ол келтирген зауукъну.

Бек апчысанг, камысыкла,
Чам эте бир ауукъгъа,
Ушаталла болушунгу
Суугъа тюшген тауукъгъа.

Кёп орнуна аз тилесенг,
Умутха дыккы жете,
«Тауукъ тюшю — тары бюртюк»,—
Дейдиле, бедиш эте.

Тауукъ урлагъаннга атап,
«Тауукъчу» деген сёзню,
Кёпле турдула тауукъгъа
Къаратмай ие кёзню.

Назму сёзню тунчукъдурмай
Не да къысмайын таргъа,
Оюмуму чаллишдирдим
Халкъда болгъан хапаргъа.

* * *

Тауукъ тауча билмесе да,
Кеси айтсын хапарын.
Ангыларбыз бир бёлегин,
Шарт сезмесек да барын.

Ол да бизни ангылайды:
«Юш!» — десек, кенг къачады,
«Чюу-чюу!» — десек, тынгылайды,
Жырлап, аузун ачады.

Умут этип, сакъ къарайды
Иесини кёзюне,
Къулакъ салып, тынгылайды
Аны жууаш сёзюне.

Тауукъ хапарлап башлайды
Жашауунда кёргенин,
Кимге, къачан, не зат ючюн
Къаллай файда бергенин:

«Ка-ка-ка! Мен жашай эдим,
Акъ фермада, ёзенде.
Анда аз болмай эдиле
Хычыуун кюнле менде.

Жол башында акъ юйчюкню
Сен эслеген болурса,
«Жашил тюзде акъ къурулуш
Неди?» — деген болурса.

Акъ къурулуш — Тауукъ къала.
Ёзен толу тауукъдан —
Жырлай, къанкъылдай туралла,
Жашаулары зауукъдан.

Хоразла да анда-мында,
Боюн созуп, къычыра,
Къарыулусу къарыусузун,
Къуууп, кенгиге учура,

Керек болса, къатыбызгъа
«Къо-къо!» — дей, жете элле,
Жерге дери къанат керип,
Лакъырда эте элле.

Кесими жарашдыраем
Къужур тауукъ дуньягъа.
Гузаба эте чыгъаем,
Гаккы табып уягъа.

Бар эди «Тауукъ къалада»
Биз къолуна къарагъан,
Ашны, сууну жарым этмей,
Дайым кюнде жарагъан.

Майна, кёзюме кёрюндю
Аты чыкъгъан Жансурат —
Чиммакъ халатын да кийип,
Юсюн-башын тап къурап,

Келеди, ашыгъып атлай,
Бизни таба Жансурат,
Тауукъ сюрюю къалай жашап,
Нечик тургъанын сурап.

Умбашында — ящиклери.
Къолунда — толу челек,
Челек ичине къуюлуп,
Бизге чёплерге керек.

Сары нартюх жылтырайды
Къанжал челек ичинде.
Эрикмей багъады бизге
Жансурат дайым кюнде.

«Чюу! Чюу-чюу-чюу!» — деп, кычырып,
Ашны чомарт кыюады.
Жюз-жюз санап, гаккыланы
Ящиклеге жыады.

Тенг кыызлары, ашыггышып,
Болушургъа жетдиле.
Топпа-толу ящиклени
Кетюрюшюп кетдиле.

Гаккы жюклю грузовикле
Ящик къалау алдыла,
Мычымай Тауукъ къаладан
Шахаргъа атландыла.

Грузовикле, аз жантая,
Гур-гур эте баралла.
Ыйыкълыкъ кыыйныбызны
Чиритмей кыутхаралла.

Мен туююл эдим, хайырсыз,
Аш чеплерге чабыучу,
Къумда аунап, сер гаккыны
Къаратонун табыучу.

Мен туююл эдим иеми,
Кёзбау жырлай, алдаучу,
Башха тауукъ зайын атса,
Жанында къанкбылдаучу.

Жангыз жылгъа гаккы тапдым
Эки жюзден атлатып,
Жаз башында уа башладым,
Гурт-гурт этип, гурт жатып.

Къоймадыла гурт жатаргъа,
Гаккы жыйыуну сайлап,
Сууукъ суугъа да сукъдула,
Къанатларымы байлап.

Дагъыда мен къызгъан эдим,
Отда багъыр къызгъанлай,
Ышый эдим баууруму,
Сууукъ жерге къысханлай.

Тюгю агъып, къарын тюбюм,
Шишлик кибик, къызарып,
Гурт амалтын къансыз бетим
Акъ къагъыт сыфат алып,

Жерден къопсам, чюйре туруп,
Кау-куу эте чабаем.
Къатыма келген тауукъну,
Ачууланып, къабаем.

Къысылаем инкубатор
Чыгъаргъан балалагъа,
Жер тырнаем, сукъланаем,
Къууанаем алагъа.

Бир къара кюн «гып», — деп жетди,
Гурт гынтдыны къояргъа.
Керек туйюл эди манга
Тап жашаудан тояргъа.

Келди бизге юсю бийик
Къат-къат чалдиш грузовик,
Башха болмай суу сакълагъан
Къара эмеген кибик.

Арбазда сюелип турду
Ол экиндиге дери,
Тауукъла да билмей аны
Нек тюртюлгенин бери.

Ингир къарангылыкъ женгмей,
Тегерек аз кёрюне,
Нартюх ушхуурну чёплеп,
Къондукъ хар ким жерине.

Тебиредим чырым эте,
Бала жая тюшюмде.
Билмедим не сынарымы
Мен жашау юлюшюмде.

Акъ гедешде — узун залда —
Тургъаныбызлай къонуп,
Башладыла тауукъ тутуп,
Къужур муштухул болуп.

Ким эдиле, ышандырып,
Тынч гедешге киргенле,
Къалкъый тургъан тауукъланы
Гузаба этдиргенле?

Мадар тапмай экиндивден
Къырау басхан кезлеге,
Къулакъ салдым шыгъыртлагъа,
Шыбырдаулу сезлеге.

Кёралмадым келгенлени,
Билмедим кёбюн-азын.
Эштдим, билдим ол жыйында
Жансуратны ауазын.

«Къый-къый» этмей, къанат къакъмай,
Аны къолуна тюшдюм.
Ол сууукъ къолгъа бергенде,
Апчыдым, кюйдюм, бишдим.

Зыбыр къоллу суху адам
Сермеп тутду бутумдан.
Тюнгюлгенем ол заманда
Жашаргъа умутумдан.

«Кау-кау» кычырыкъ этсем да,
Къолдан къолгъа алдыла.
Сермей, тюгюю бардыра,
Темир аугъа салдыла.

Сунмай эдим тюшерме, деп,
Былай къара кыйыннга.
Къошулгъанем темир ауда
Шургу басхан жыйыннга.

Бара эдик грузовикде,
Жокку болуп, чайкъала.
Алмадым энди эсеме
Не жумуртха, не бала.

Жолда бара, кече къала,
Тауукъ жыйында келдим,
Танг атханда, базар тюзде
Тургъаныбызны кёрдюм.

Жылтырайла терезеле.
Базар — толу адамдан.
Кюн жылытады хауаны,
Алай не файда андан?

Къарайма да, тегерекде
Аш келтирип келген жокъ.
Къарайма да, къадар халкъда:
«Чюу! Чюу-чюу-чюу!» — деген жокъ.

Къанаткъалпакъ, къоланжыйрыкъ
Къатынла, тизилишип,
Аллыбызда жаншайдыла,
Ышарышып, кюлюшюп.

Къара халатлы къара жаш
Бизни бир-бир сатады,
Аякъларыбызны байлап,
Тышына узатады.

Базарчыла, ахча берип,
Къармап алалла бизни:
Арыкъмылла, деп, кёрелле,
Юфгюрюп тюгюбюзню.

Чум тенгли тауукъ жүрекни
Къоркъутуп, алындырып,
Тауукъну алып кетелле,
Баштёбен салындырып.

Ол нёгерлерим, амалсыз
Къанат къагъып баралла,
Боюнларын гылжа тутуп,
Тиллерин чыгъаралла.

Ачылалла ауузлары,
Ахыр солуу алалмай,
Атылалла дёрденлери,
Атылып да къалалмай.

Мен да тюшдюм тенгим бла
Бир акъкекел къатыннга.
Болгъу эди керти кюнде
Аллай адам къатынга.

Башыбыздан кезиу сылай,
Ол бизни алгъан эди,
Экибизни бирге байлап,
Четенге салгъан эди.

Къыйнамайын, ингир ала
Элтген эди юйюне,
Ол, къууанып, къошхан эди
Бизни жангы юйюрге.

Экинчи кюн ол юйюрге
Тюйюш да туугъан эди.
Къызыл хораз да арбазда
Бир-эки къуугъан эди.

Тауукъла да, бырнак этип,
Тюйюшню башлай элле,
Хорласала уа, ашымы,
Сыйырып, ашай элле.

Тюйюше, жулкъуша кетип,
Жарашханем юйюрге.
Гедешде жериме келип,
Къонаем хар ингирде.

Базардан келген нөгерим,
Кётюрмей кыйынлыкъны,
Къайда болса къона турду,
Табылмай сау ыйыкъны.

Алтын, ингир сайын чыгып;
«Чийпа-Чийпа!» — десе да,
Табалмады бу тауугъун,
Не къадар излесе да.

Энчи жашау онгдурмады
Халек кетген Чийпаны —
Кече уку жулкъуп кетди
Чалман жанында аны.

Алай жоюлгъандан эсе,
Жаным халкъгъа жарасы,
Отда бишген этим-женим
Либижиден къарасы!

Андан эсе — жаным къурман
Манга бакъгъан иеме!
Ёлсем да, намысым бла
Ёлюрюмю суюме.

Дауум жокъду чомартлагъа,
Бойнуму кесселе да,
Акъ этимден къандесими
Алып, ёчешселе да.

Чалкекелли жууаш Алтын
Керти да — чий алтынды,
Тауугъуна сакъ къарагъан
Тюз ниетли къатынды.

Андан къачхан сер Чийпаны
Терк юзюлдю жашауу,
Эштилмеди, ёле туруп,
Ол жарлыны оу-шауу.

Эшикте къалып, хорлатып
Кесин ёлю жукъугъа,
Азыкъ болду жарлы бала
Бир къыраукёз укугъа.

Мен а жашайма, жарашып,
Алтынга боюн салып,
Тауукъ борчуму толтура,
Гаккы табып, къадалып.

Ашыбыз, сууубуз да бар,
Къызарышып, жырлайбыз.
Акъ гедешден кезиу чыгъа,
Эришип къанкъылдайбыз.

Къызыл хораз, къызылсакъал,
Таракъбаш, алтынкъуйрукъ,
Тийресине жыйылыргъа
Этеди бизге буйрукъ.

Бир кърт не да бюртик тапса,
Къабып, жерден алады,
Бизни, къатына чакъырып,
Аллыбызгъа салады.

Алгъа жетген, сермеп алып,
Хораз берген юлюшюн,
Жумулады бир жанына,
Хылыф этип жюришюн.

Хораз а, лакъырда эте,
Ёхтем тутады кесин,
Терс болгъанлагъа къобара
Жылтырагъан желкесин.

Ышанмайды сюриюуне,
Жютю къарай арбазгъа,
Илячин да баз болалмаз
Бизни къызыл хоразгъа!

Хоншубузда да бар хораз,
Талгъыр, жугъур, ёрежъ —
Чола тапса, башхалагъа
Мыллык атхан бир саяжъ.

Бир кюн, буруудан секирип,
Ол бизни таба тюшдю,
Бизни хоразны хорларгъа
Умут этип, тюйюшдю.

Эки хораз, хахай этип,
Бир бирге чабышдыла,
Сакъалгъа, кикирикге да
Арсарсыз жабышдыла.

Къабышдыла, жулкъушдула,
Сора артха туралла.
Жангыдан чабып, бир бирни,
Табанлашып, уралла.

Солуу тауушлары ушап,
Шуу-шуу этген юлlege,
Мюйюз бурунла кирелле
Къан жугъу ёшюнlege.

Бизни хораз, дагъы чабып,
Жауун жангыдан урду,
Жерге да бир тёнгеретип,
Къуууп, чекден учурду.

Кетди алай, салпы болуп,
Чабыуулчу сер хораз.
Бош сунган эди кесине
Киши болалмаз деп, баз.

Мен сюеме кишиликни,
Шуёхлукъну, тенгликни,
Оюмлу къарап кёргенни
Бийикликни, кенгликни.

Эришиуде тауукъланы
Кёбюн артха кълалдырып,
Къууандырдым Алтынны да,
Гаккы тебе алдырып.

«Ана-бала къууанч болмай,
Жашаудан не татыу?» — деп,
Эски умутну эскерип,
Тебиредим гурт тилеп.

Къанат жайып, чюйре туруп,
Къыздым гурт-гурт этерге,
Биягъы кёкюрегими
Басып ышыдым жерге.

Къор болайым мен Алтыннга:
Къайгъымы женгил кёрдю,
Элек бла гаккыланы
Къатыма алып келди.

Элтип мени гуртха салды:
Тар гедешни ичинде,
Уя къурап, аны жылы,
Къарангы мюйюшюнде.

Чёкдюрдю, элек да жабып,
Къачмасын, деп, башыма,
Эртден, ингир ышанмайын,
Сууума не ашыма:

Ыразы этеди Алтын,
Кеси да сокъуранмай,
Не керегими да берип,
Ырысхысын къызгъанмай.

Элек да болмай юсюмде,
Къоймай турдум жерими.
Элексиз да биле эдим
Кесим не этерими.

Жата эдим, гаккылагъа
Баууруму жетдирип,
Жылы гаккыланы чайкъай,
Жыгъар-жугъур этдирип.

Бёлек замандан башланды
Бала таууш эштилип,
Чыкъдыла хар жумуртханы
Бутдукъ жанын тешдирип.

Гаккыларым ушкуч болмай,
Тенг чыкъдыла балала.
Мамукъ буштукъчукъла кибик,
Бир тапчыкълалла ала!

Алтын, келип, тую себеди
Жангы бала юйюрге.
Балачыкъла тую чёплейле,
Ал бермейин бир бирге.

Ала азыкъ ашагъанда,
Болама сакъ къалауур.
Қиштик къатым бла ётсе,
Этеме жабу, дауур.

Аз да тауушум чыкыгъанлай
Тауукъ тилде аузумдан,
Балаларым жёбелдейле,
Бирча чабып ызымдан.

Қюн тууушха чыгып чёксем,
Қъанатларымы жайып,
Ала суююп солуйдула,
Жылыуума тынчайып.

Бирлери уа илинелле
Тик сыртыма, бойнума.
Дагы къайтып ташаялла
Қьолтугъума, къойнума.

Хар ана суююп береди
Баласына жылыуун.
Эшек окъуна суюди
Кеси тапхан гылыуун.

Қим да манга айып этмез,
Балама жан берсем да.
Душман чапса, аны къоруй,
Қъазауатда ёлсем да.

Къанат къатдыргъан балала
Кенг жайылып тургъанлай,
Бир къыртчыгъа учуп жетди,
Тюз да окъ атылгъанлай.

Салса да чола балагъа
Терен тырнакъ жараны,
Хораз да, мен да терк жетип,
Къуудукъ жут къыртчыгъаны.

Балачыгъ а, абызырап,
«Чияк-чияк!» — этеди,
Тенглери букъгъан ырбыннга
Къачып кючден жетеди.

Къойгъан эдим юйюр бла
Узакъ жайылыуну да,
Терк эслеем жууукъ келген
Киштикни, гылыуну да.

Андан сора тюзелгенем
Юйде картоф бахчагъа.
Къозгъай эдим тѣбелени,
Бурнум бла да къагъа.

Къурт, къамажакъ чыгъарсам да,
Балама узатаем.
Картоф бюртюк къараса да,
Ууакъ этип атаем.

Бир кюн Алтын, келе келип,
Бу жубанчымы кёрдю.
Бизни, кьюууп, картофладан
Арбаз таба ёткерди.

Балалагъа ашарыкъны
Картофда кёп табаем.
Андан кыстап ийселе да,
Дагъы артха чабаем.

Ингирликде Алтын мени
Алды кюлуна, сермеп;
«Жашым сау келсин, мен санга
Амал этмей кюймам»,— деп.

Зызылдады саным-бутум,
Тюзюнлей ток ургъанча;
Дагъыда тынгылап турдум,
Кече кюонуп тургъанча.

Ол сапын суу бла жуууп
Тугул аякъларымы,
Халы бла ёнчеледи
Узун бармакъларымы.

Аягъымы, бармагъымы
Сылап, сыйпап, тюзетип,
Ол мычымайын кийдирди,
Кийиз уюкъла этип.

Уюкъларымы башларын
Баула бла бууады,
Сора мени, жерге бошлап;
«Юш, гяуур!» — деп, къуады.

Абынганем, сюрюннгенем,
Жыгъылгъанем, тургъанем.
Ачыуланып, уюкъланы
Бурнум бла ургъанем.

Ким кѣргенди ёмюрюнде
Тауукъ уюкъ кийгенин?
Энди къояр тели тауукъ
Картофлагъа тийгенин.

Уюкъ кийип киргенимде
Эртденликде гедешге,
Къызыл хораз сейир этди
Манга болунган ишге.

Тауукъла да чабышдыла,
Тѣгерекден басынып,
Аягъымда уюкъланы
Чичхан балала сунуп.

Балаларым да къатыма
Къоркъаракъ келе элле,
Къара кийиз уюкъланы
Къабып да кѣре элле.

Тырнакъ бурунларым къарап
Уюкъну такъырындан,
Айланаем, кеф болгъанча
Бозаны кышхырындан.

Къойдум энди балаланы
Хылиге тюзетиуню,
Картоф тебелени, чучхуп,
Къулф-къулф этип кетиуню.

Уллаидыла балаларым,
Къанат, къуйрукъ ёсдюрюп,
Керек болмады кютерге,
Мени ызымдан жюрюп.

Ала алгъын юйюрлюкню
Къойдула, ташладыла,
Жанын берген аналарын
Танымай башладыла.

Баймакъ болгъан уюкъларым
Тенглерими къоркъута,
Айланаем, мугур болуп,
Аш тапсам, кесим жута.

Алтын, тутуп, аягъымдан
Уюкъланы быргъады.
«Оу, манга талау тийсин!» — деп,
Кеси кесин къаргъады.

«Бу жарлыгъа уюкъ этиу
Къалай тюшдю эсеме!
Совхоздан алгъан картофум
Жетмеймиди кесеме?» —

Деп, совхозчу ишчи къатын.
Жарсый эди тауукъгъа,
Эрине бармагъын басып,
Шош туруп бир ауукъгъа.

Жалан аякъ этип атды.
Учдум, къалкъдым, жырладым!
Эркин тырнакъларым бла,
Къууанып, жер тырнадым.

Топуракъгъа ючден-ючден
Ызлыкъла салгъан эдим.
Тауукълагъа тенг эркинли
Къошулуп къалгъан эдим.

Юйюр жайдым да — башладым
Зайын ата, титиреп.
Жай жылыуу къутулгъунчу
Дагъы кёрдюм гурт тилеп.

Гурт-гурт этип чапханамы
Хоншу Уммой эследи:
«Муну, Алтын, манга берчи.
Мен гурт салайым», — деди.

Ашырылдым хоншубузгъа
Башха тауукъ орнуна,
Башым тюшдю, билмегенлей,
Жаналгъычны кьолуна.

Уммой эди бизни элде
Тюкенни кьалаууру,
Юсюне да жабышханлай
Жумушуну даууру.

Бар эди кьарт Уммойну да
Энчи юйю, бахчасы.
Болур эди дагъы башха
Къыстырыгъы, ахчасы.

Къаратон, тул бир кесине
Ырысхыны жыяды,
Ашны, тауукъдан, малдан кьой,
Кесинден да тыяды.

Тот сынжырда кьолан ити,
Жеринден кючден тебе,
Ол ит туйюл — ит териге
Къуюлгъан сюек тебе.

Быллай ташжюрек чымырны
Тюшдюм тауукъ кьошуна.
Жашауума иги умут
Эте эдим бошуна.

Гурт жатаем, сюер-суюмез,
Къандагъайлы гедешде,
Ырбынлада гылыулары
Чююлдеулерин эште.

Аш да, суу да такъырлыкъгъа
Тёзалдым, чыдаялдым.
Жангы бала юйюрю да
Чыгъаралдым, жаялдым.

Къанатларымы кенг жайып,
Къуйругъуму къайырып,
Чыкъдым арбазгъа, ызымдан
Балаларым жайылып.

Арбазда уа элгенеме
Жабагъылы парийден.
Жолгъа чыкъсам да, къоркъама
Ётген-сётген сабийден.

Таукел этип, не болса да,
Къанатларымы къагъа,
Жубаныргъа кирип бардым
Мында картоф бахчагъа.

Уммой чыкъды жаныбыздан,
Къычырып, ачыуларып
Топуракъ тугул тийгенде,
Жыгъылгъанем, чулгъанып.

Къоркъсам да, къоюп къачмадым
Ууакъ балаларымы,
Онглугъа санамасам да
Былайдагъы халымы.

Къоймай эди Уммой мени
Бахчадан кетиу бла,
Сунмай эди ишим тыннган
Искилтин этиу бла.

Юй аллында тар мюйюшге
Балаларымы тыйып
Тура эдим, барысын да
Къанат тюбюме жыйып.

Уммой арбаз ортасында,
Къужур къайырып кесин,
Къарай эди мени таба,
Букъулата юллесин.

Сора, гур-гур эте кетип,
Юйюне хыны кирди,
Чёмюч бла бир къышхырны
Алып, бизге келтирди.

Сепди аллымда кырдыкга,
Балаланы чакъыра,
Хар сёлешген солууундан
Тютюн ийиси ура.

Ана, бала да, биригип,
Чөплей эдик кышхырны,
Не зулму эзерин билмей,
Мен мугурну, факъырны.

Уммой, къарай кетип манга,
Шош туруп, ышандырып,
Сермеп-тутду тюз бойнумдан,
Мор кёзлерин жандырып.

Арсар болмай жетер ючюн
Кюйсюз, кир муратына,
Элти мени, эзе, сыта,
Отунланы къатына.

Къара тырнакълы кьолуна
Жютю гийданы алып,
Чомурду бармакъларымы,
Тёммек юсюне салып.

Кычырыкъ этип тартышсам,
Огъурсуз силдей эди.
«Энди картоф тебелеге
Тиермисе?!» — дей эди.

Чартлап тюшген бармакъларым,
Къуртла кибик бюгюле,
Секирелле, бугъуналла
Жонгурчхала тюбюне.

Бу кюн келсин, келген кюнде,
Душманыма, къанлыма!
Башымда топпанымы да
Жулкъуп атды аллыма.

Жинкле кёрдюм тюк орнуна,
Бу азап жетишгенде,
Сары топпаным жулкъунуп,
Тюз аллыма тюшгенде.

Уммой къан жугъу гийданы
Бекледи балта тюпге,
Мени да быргъап жиберди
Жабагъылы жут итге.

Къутулдум балаларыма
Алгъын болгъан жеримде,
Къуйругъумдан тюкле къоюп
Итни гетменлеринде.

Чёге, къоба, къан ыз эте,
Топал аякъла бла
Айланама, онгсуз болуп,
Ажаша да табыла.

Аздым, суюк-суюк болдум,
Жокъ жарамы байлагъан;
Къолтукъларым кёгердиле
Тауукъ къандагъайладан.

Балаларым да жюриюйле,
Къатыма келмей аз да;
Истемейди энди мени
Ол къотурбаш хораз да.

Къайсы гыбына тауукъ да,
Къагъып оза башыма,
Чорбат чыпчыгъы окъуна
Ие бола ашыма,

Жашай турама адыргы,
Ёлялмай не къалалмай,
Не къанат керип учалмай,
Не да атлап баралмай.

Сукъланама тенглериме
Анда — Тауукъ къалада,
Адепликге, жарыкълыкъгъа,
Зауукълукъгъа алада.

Тауукъ къаланы кызылары,
Ишге жигер тебине,
Къанатлы мюлк ёсдюрююню
Тюшюпдюле эбине.

Азыкъ — элпек, орун — эркин.
Гаккыны кёп жыялла.
Аурууну да тауукъладан
Дарман бла тыялла.

Биледиле тауукъчулукъ
Нёгер болгъанын малгъа.
Ала сейир устадыла
Мюлк айныты амалгъа!

Айча, кюнча, халкыгъа туура —
Бу мюлкню магъанасы.
Кёрмеген, Тауукъ къалагъа
Кеси барып къарасы.

Къонакъ келсе, сыйлар ючюн,
Тауукъ гаккыдан алгъа
Гогуш, баппуш, къаз гаккыны
Ким салады да столгъа?

Тёшеклени, жастыкъланы,
Тёше-мёшеле къуруп,
Ким тизмейди ундурукыгъа,
Тауукъ тюкден толтуруп?..

Мында уа мен жоюлама,
Тар жүрегим жарылып.
Терк къорасы аман Уммой,
Тауукъ этден къарылып!»

1964

А Т Л А Р Ы

- Таула чакъырадыла
- Ыразы эталсам эди халкъымы
- Малкъар халкъны биринчи ийнаралы
- Мен эштеме Сулейманны ауазын
- Он беш батыр
- Жангы къошда
- Антлы къарындашла
- Жилий тургъан «эркинлик»
- Къанаты сынган къуш
- Жаз башы келди
- Мудах жегеле
- Эффеңди
- Темир къагъытчы
- Махтанчакъ
- Мадинахан
- Суу даууру
- Къарылгъач (т а у р у х)
- Газел
- «Кийимим жылытмайды»
- «Санга письмом жууапсызлай къалгъанды»
- Дунияда быллай ариу
- Экибиз эки жагъада

Терк суйгенле	59
Қаламбурла	61
Заманны ызындан	65
Қыайдан да кёрдюм сени!	66
Балта	69

Жырла

Қёзюм къарайды узакъгъа	73
Жыр жырлаучу къыз	75
Кёкде жарыкъ жулдузлада	77
Жан, гур-гур от! (пионер жыр)	78
«Гюрен сырылгъан ыскындык...»	80
«Бош грушха болма манга»	81

Поэмала

Кёлде болгъан иш	82
Тауукъну юсюнден поэма	88

Берт Измаилович Гуртуев

ГОРЫ ЗОВУТ

На балкарском языке

Редактор *И. Х. Бабаев*

Художник *Я. А. Аккизов*

Художественный редактор *И. Г. Абрамов*

Технический редактор *Л. Д. Жарашуева*

Корректор *Ф. Я. Теппева*

Сдано в набор 12/IX 1974 г. Подписано к печати 16/XII 1974 г. Формат 60×90^{1/22}. Бумага офсетная. Печ. л. 3,75. Уч.-изд. л. 3,23. Тираж 1000 экз. Заказ № 8326. Ч00709. Цена 33 к.

Книжное издательство «Эльбрус»
Нальчик, ул. им. адмирала Головки, 6

Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года
Управления по делам издательств, полиграфии
и книжной торговли Совета Министров КБАССР
Нальчик, пр. им. Ленина, 33